

ACC. N:R M. 14353:1-10.

Landskap: Småland Upptecknare: Oscar Karlsson, Ålgård
Härad: Uppvidinge ö. P. Möre Berättare: " " "
Socken: Hällaryd ö. | Madegården Berättarens yrke: fönsterglasblåsare
Uppteckningsår: 1954 Född år 1879 i Madegården

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Gårdstjänst och nattvandring, s. 1-10.

LUF 107

ACC. N:R M. 14353: /

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Högmässa-Gudstjänsten uti de socknar som jag bäst känner till, nämligen Hälleberga och Älghult, för: I Hälleberga Gudstjänsten och i Älghult "Gusstjänsta" med a uttalat, liksom Anders. Under skrivarens barndom och ungdomstid besöktes kyrkan av talrika skaror människor och varje by hade sig tilldelad den "stol", d.v.s. den sittplats i kyrkan varast de hade sin by tilldelade för ett år i sänder. Varje Njårsdag flyttade alltså, i denna Älghults kyrka, alla framåt en bänkrad, och de som innehade den näst främste bänken fingo då flytta ned till den sista bänken vid ärvvarande ingångsdörr. Den främsta bänken i kyrkan var förbehållen socknens "Herreskap", och i den bänken vågade ingen bonde sig in, ända långt in på nuv. århundrade, än mindre en arbetare.

Under min barndom på 1880- 90 -talen besöktes kyrkan varje söndag av mycket folk från alla bondgårdar, herregårdar och torp, så att det oftast var svårt att få någon sittplats, trots att såväl Madesjö som Älghults socknar har, och hade sittplats för 600 personer.

Bland präster, som mycket omtalades bland almogen voro: i Hälleberga, Peter Lorentz Sellergrän, och i Madesjö prostens Medelius. Den sistnämnde var Kyrkoherde uti Madesjö stora församling på 1840-talet och ivrade

Luf 107
1.

ACC. NR M. 14353:2

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

mycket för att alla barn skulle få lära sig läsa tryckt skrift.

Min moder, som var född år 1843, brukade tala om att hon av denne lärare fått lära sig "Latin" därmed förstått den latinska stilen, till

skillnad för den s.k. Gammalsvenska. Min fader, som var född år 1841, hade fått lära sig skriva av en Kantor i Bäckåbe socken år 1862.

Boken, som alltigenom är handskriven, upptagen "De fyra räknesätten i hela och enkla tal. Jag tar mig friheten göra ett par utdrag:

"Skrif Summandena under hvarandra så att de sista Zifferna till höger i hvarje tal sättas mitt under hvarandra hvarigenom enhet kommer under enhet tiotal under tiotal ^(och) hundratal under hundratal. Drag att sträck under. Sammanlägg alla enheter i Sifferraden till höger till en summa, lägg de de deraf nästkommende toitalen till nästa som be-tecknar tiotal och likaså med hundratalen och tusental". Sedan följer lo et exempel varav det 10:de här exemplifieras:

$$\begin{array}{r} 400054618767+ \\ 399285728989 \\ \hline 79889778 \end{array}$$

Och sedan följer lilla och stora alfabetet i sirligt skrivna bokstäver från A, a till Ö, ö. Men det vore nämligen bäst att sända hela boken så att den kunde bliva fotostat-kopierad? Om så önskas skall den

Omg. sändas.

(Obs! är märkt)

8

ACC. N:R M. 14353:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET

LUND

Allmogens tal uti de socknar undartecknad böst känner till, nämligen
 Madesjö, Hälleberga och Älghult, varierade avsevärt i uttal, betoning av
 stavelser samt många andra ljud och former, vilka för en vanlig förmåga
 äro svåra att i skrift giva uttryck för. Ett har dessa socknars folk dock
 gemensamt, i varje fall de äldre årgångarna, som nu äro över det halva
 seklet, och det är ^(icke kunna) att uttala något rent R-ljud. Detta ljud uttalas med
 hjälp av gommen, ej tungan, och kommer därför att låta som dess upphöj-
 vore magen i stället för tungan. Uti skrift hava vi dock ett gemensamt
 språk, vilket dock icke kan påräknas komma från en sådan, vars skola var
 uti ett för ~~att~~ allt 6 års småskola, och avslutades för ~~6~~ år sedan.
 (Första skolan för de)

Men nog om personliga meditationer, vilka icke hör hemma här.

Bland de präster, vilkas minne ock stora Gudsfruktan det talats om
 genom tiderna efter deras död, bör i främsta rummet nämnas Peter Lorentz
 Sellergren /första stavelsens e uttalades lika som ä/ från Hälleberga-
 socken i Kronobergs län. *Se memoar om denne präst på blad nr 2*

Förberedelser för att emottaga Nattvardens Sakrament voro intill
 sen tid på 1800-talets slut det uti den gamla katekasen föreskrivna,

Nämligen att "fasta ock lekamligen bereda sig" e. t. c.

3.

4

ACC. N:R M. 14353:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Boken ifråga innehåller även "noter" i form av ett par exc.

Vak upp ur syndasönnen du säkra onda vörd.

4 6 6 6 8 4 3 6 5 5 3 5 4

4.

Undan vike smärtan, ty i bönen's ljud mötas skelda hjärtan då hos samma Gud.

4 4 6 6 8 2 2 2 4 2 1 22 4 2 6 1 5 5 7 ÷ 7 7 5 4

Även en handskriven bok från Fröseke Oxlagård i Alghults socken,

närligger jag för avskrift eller fotografering.

Var finns
detta?
S. J.

Jag vill bestämt hava böckerna åter då jag tänker lämna dem till
vår sockens Hembyggdsmuseum som jag själv uppbyggt, d.v.s. flyttat till
den plats den nu står och varuti jag ensam samlat många hundra, nu
katalogförda saker, med uppgift för varje sak om: Ursprung, vartill de
användes, hur de tillverkades e.t.c.

"Läkar-Receptet" i boken är skrivet av en båtsman i Svenska Flottan
för Sigislaryd rote i Madesjö socken: Anders Peter Stam, död för ca
50 år sedan. Visan: "Bata kossan /Ko/ min, gå i skogen in" etc. är
skrivet av undertecknads fader, som bar namnet Carl Fredrick Jonsson.

Han var född 1841 och avled 1909. Avskriften av "Kärleksbrevet" är
min faders egenhändiga skrift. ^{i boken}

ACC. N:R M. 14353:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Peter Lorensz Sellergren var komminister i Hälleberga församling på 1800-talets första hälft. Om denne prästman och hans bedrifter talades mycket i omkringliggande socknar under skrivarens barndom i slutet av 1800-talet, varav här skall nedskrivas ett par

Sellergren var ofta gäst hos bruksägaren Backeus å Orrefors Jernbruk och Hammarmedja i Hälleberga socken. Vid ett sådant tillfälle hade de upptäckt att "Den Phule" var närvarande och skrattat isande kallt varje gång de pimplade Herrarna nämnt honom vid hans rätta namn. Då, sägs det, hade Sellergren begärt att få låna en synål av fru Backeus och med denna synål stuckit ett hål uti blyet, (varuti fönsterglaset var insatt), samt befallt Djävulen att försvinna genom detta lilla hål. Enligt uppgift lär nämnda potentat.....n jämrat sig illa hårt då han trängde sig ut genom det tränga utgången. Detta här nämnda fönster finnes ännu på Skansen, Sthlm, uti de därstädes, från Gullaskruvs Säteri i Hälleberga s:n ditflyttade flygelbyggnaderna, och det skulle vara mödan värt att undersöka om det nämnda hålet efter Sellergrens nål finnes kvar. Jag har varit och sett flyglarna där de nu står, men tänkte då icke på att undersöka hur det var ställt med den saken.

ACC. N:R M. 14353:6

FOLKLIVS-
ARKIVET

Alltså gick eller åkte man till kyrkan, den söndag då man skulle emottaga

nattvardens sakrament, utan att intaga någon som hållst föda den mor-

gonen man gick till kyrkan för att "gå fram"/så hette det på almogaspråk.

att emottaga Nattvarden/ Vid nattvardsgång borde man hava svarta

kläder, eller i varje fall kläder med åtminstone mörk färgton.

Tiden för den Söndagliga Gudstjänstens början var före omkring år

1900 kl. 10 f.m. Under nuvarande tid och ett 10-tal år tillbaka hål-

las samma med början kl. 11 f.m.

Som nedskrivaren av dessa minnen är född uti Madesjö stora socken,

känner jag bäst till de platser som vägar och stigar som därifrån/min

födelseby/leder till Madesjö och Hällebarga kyrkor. Till förstnämnda

kyrka var vägens längd något över 20 k.m. och folket från d.s.k.

"norrbygden" hade därför en rast = viloplats ungefär "hållväjs" =

(halva delen) av vägens längd till och från kyrkan, varest särskilt

de som gingo till fots rastade och intogo medhavda "matsäck"-ar.

Denna plats kan ännu uppvisa den sten som fått namnet "Rya mattav-

la" därför att Sigislaryds by innebyggare, som gingo den ovan nämnda

långa vägen till kyrkan från och åter, här intogo sin medhavda s.k.

7.

ACC. N:R M. 14353:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET

LUND

matsäck. Om en olycka, som krävt människoliv, skedde vid allmän eller enskild
 väg, då var det sed, att på detta ställe upplägga ett "riskast" d.
 v. s. att varje förbigående människa, ung eller gammal, skulle bryta en gren
 eller kvist från ett träd eller buske samt lägga eller kasta densamma på
 det ställe varest olyckan hänt. Ännu i dag finnes sådant "riskast" här i
 socknen /Älgult/.

7.

8.
ACC. NR M. 14353:8.

(Se Ljud 1.)

Högmässa-Gudstjänsten benämndes uti de socknar, som undert. bäst och mest vet något om, nämligen Madesjö och Älgvults: "Gusstjänsta" i Älgvult och "Gusstjänsten" uti såväl Madesjö som Hälleberga socknar.

Detta uttal, med slutet av många ord med långt och hårt betonat a, var mycket brukligt bland alla äldre personer uti Älgvults socken i detta 19:de seklets början. Några exempel: I namn såsom Alrick, Anton, Arvid, August, Alexander o. a., uttalades a lika som i ordet: Sade eller kavel, o. s. v. Under min barn o. ungdom besöktes Kyrkan nästan varje söndag av det övervägande flertalet utav byns vuxna befolkning.

Tiden för Gudstjänstens början var denna tid allmänt i kyrkorna kl. 10 f. m. Då man, som folket i den by jag är född, hade över 20 km. till sockenkyrkan, gingo de flesta till den blott 3/4 mil avlägsna Hälleberga kyrka, och besöket av mycket folk i Hälleberga hade en djupt rotad tradition sedan ~~xxxx~~ väckelse-Predikanten Peter Lorentz Sellergrens dagar.

Vilket är tiden för Gudstjänstens början framflyttades till att börja kl. 11, minnes jag icke; men före sekelskiftet 1900-1901 var det icke. /anm. Här i orten var det kiv om när sekelskiftet ägde rum; De flesta höll på att det var nyårsdagen 1900, men jag som skriver detta

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

8.

9
ACC. N:R M. 14353:9.

anser att århundradet var ej fulltaligt förr än man skrev en och började på ny etta. "Vad är sanning"??

Det vore mycket intressant för mig, att få ett auktoritativt svar på detta spörsmål.

Till "nattvardsgång" skulle anmälan ske minst söndagen före då den samma utdelades. Det kunde också bli "bannlysning" över den som önskade erhålla nattvarden, detta särskilt då prästen kallades till någon som låg på sin sjukbädd. Ett exempel härpå, vilket särskilt på skrivaren av detta gjorde ett starkt intryck i min barndom, var följande: Far var s.k. Timmerman och grovsnickare under sin krafts dagar.

Då han vid 66 års ålder var alldeles utsliten av hårt arbete, och bränslet tagit slut, så att vi måste plocka avfall efter virkesavverkningen i skogarna, och far tagit hem sådant avfall från "Grevensskog"; och han vid besök av prästen "bekände" denna sin synd; då blev han "bannlyst" här för. Att vara bannlyst betydde att vara utestängd från erhållande av Herrans Heliga Nattvard, och för den som utan reservation trodde att han, för denna åtgärds skull från prästens sida, skulle gå helt förtappad över gränsen till dödens rike, var detta

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

9.

ACC. N:R M. 14353:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ett mycket hårt straff. Beträffande beteckningen för prästens kallande till sjukläger så var dessa av flera slag. Ex: "Socknabö" i Madesjö s:n, Skref-ta-
bå" i Hälleberga d:o och i Älghult "att gå te skref". Någon som själv köpt nattvardsvin och använt samma har jag icke hört talas om. Däremot har här talats om någon, vilken vid emottagandet av vinet från kalken under nattvardsgången, icke sväljt detsamma utan i smyg smusslat undan ~~samma~~ detsamma i medhavd flaska eller annat kärl, och sedan använt samma vid utförande av "trolltyg". Jag har nu glömt om jag skrivit om detta förr, men det skadar väl knappast att, även om så skett, upprepa händelsen:

En konfirmand hade en gång i Älghults kyrka, vid nattvardsgång, smugglat undan vinet och från munnen överfört samma i en medhavd flaska. Med detta vin på smort skosulorna hade han så en Julnatt gått 3 gånger mot-sols runt kyrkan, samt därefter blickat in genom kyrkodörrrens nyckelhål. Han hade likaså haft en psalmbok bunden under varje fot. Vad han såg har aldrig blivit uppenbart, men han vart helt förlamad stående där var-est han stod, och kyrkoherden, som blev efterskickad av någon som upp-täckt den stelnade mannen, hade ett hårt arbete med att: "läsa honom fri".